

Мороз Світлана Анатоліївна,

кандидат наук з державного управління, Старший науковий співробітник Навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України, 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94, тел.: (095) 507-14-35, e-mail: ra.ekma@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2696-1278>

РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНЮВАННЯ СТУДЕНТАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ ЗВО РІВНЯ ПРОЯВУ ДЕТЕРМІНАНТ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПІДҐРУНТЯ ДЛЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ

Анотація: *Постановка проблеми у загальному вигляді.* Підвищення ефективності державного управління забезпеченням якості вищої освіти потребує конкретизації детермінант її змісту, а також визначення пріоритетних до використання профільними органами публічного управління механізмів державного управління розвитком сфери вищої освіти. Не дивлячись на достатню увагу вчених до відповідної проблематики, питання аналізу думки здобувачів вищої освіти щодо сили прояву тих чи інших детермінант якості вищої освіти не набули свого достатнього розвитку.

Мета дослідження. За результатами аналізу думки студентів вітчизняних ЗВО з'ясувати значущість основних детермінант якості вищої освіти та запропонувати напрями вдосконалення змісту деяких з механізмів державного управління забезпеченням якості освітньої діяльності та якості вищої освіти.

Вклад основного матеріалу. З метою актуалізації змісту інформаційно-аналітичного підґрунтя для визначення напрямів вдосконалення змісту та практики використання механізмів державного управління забезпеченням якості вищої освіти було проведено опитування студентів вітчизняних ЗВО. В опитуванні прийняло участь 542 респонденти переважно з ЗВО Східної України. Фокус одного з питань анкети було зосереджено на з'ясуванні думки студентів щодо значущості окремих детермінант якості вищої освіти. За результатами аналізу відповідей респондентів було визначено таку ієрархію детермінант якості вищої освіти: матеріально-технічне забезпечення навчального процесу (26%); відповідність змісту навчальних програм та методик викладання вимогам часу та попиту ринку праці (21%); рівень інтернаціоналізації освітньої діяльності (18%); характеристика науково-педагогічних працівників (18%); зв'язки ЗВО з реальним сектором економіки (17%). Кожна з цих детермінант повинна знайти на своє відображення у межах того чи іншого напрямку державної політики у сфері вищої освіти.

Висновки з даного дослідження. За результатами аналізу опитування студентів нами були визначені такі основні висновки.

1. Розвиток матеріально-технічної бази ЗВО може бути забезпечений за рахунок реалізації потенціалів принципів економічної та фінансової автономії ЗВО. Підвищення рівня фінансової автономії ЗВО державної форми власності, може бути реалізовано в контексті зменшення повноважень Державної казначейської служби

України в адмініструванні фінансових ресурсів ЗВО. Також слід змінити парадигму фінансового забезпечення державою системи вищої освіти з фінансування ЗВО на фінансування освітньої послуги.

2. Норми Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, так само як і норми Положення про акредитацію освітніх програм, повинні бути удосконалені за рахунок зміни змісту їх окремих формулювань, а саме: зміст п. 27 та п. 30 Ліцензійних умов повинен апелювати до значущості практичного досвіду членів проектної групи та залучених до викладання навчальних дисциплін науково-педагогічних працівників; зміст критеріїв №2 та №4 Положення про акредитацію освітніх програм повинен зосереджуватись на необхідності забезпечення відповідності освітньої програми та методики її викладання вимогам часу та попиту ринку праці.

Ключові слова: якість вищої освіти; опитування студентів; вдосконалення механізмів державного управління забезпеченням якості вищої освіти.

Moroz Svitlana Anatoliyivna,

Candidate of Science in Public Administration, Senior Research Officer of Training Research and Production Center, National University of Civil Protection of Ukraine, 61023, Kharkiv, Str. Chernyshevska, 94, tel.: (095) 507-14-35, e-mail: ra.ekma@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2696-1278>

THE ASSESSMENT RESULTS OF STUDENTS OF THE DOMESTIC INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION REGARDING THE LEVEL OF MANIFESTATION OF THE HIGHER EDUCATION QUALITY DETERMINANTS AS A BASIS FOR IMPROVING THE MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION OF ITS PROVISION

Annotation: *Setting the problem in general terms.* Improving the efficiency of public administration over the quality assurance of higher education requires the specification of its content's determinants and also requires determination of priority mechanisms of public administration over control development of higher education for the usage relevant bodies of public administration. Despite the sufficient attention of scientists to the relevant issues, the issues regarding the analysis of the opinions of the higher education applicants on the strength of the manifestation of certain determinants of the higher education quality have not been sufficiently developed yet.

Paper objective. To figure out the importance of the basic determinants of the higher education quality and to propose directions for the content improvement of some of the public administration mechanisms on the ensuring the quality of educational activities and the quality of higher education according to the results of the analysis of opinions of students of domestic Institutions of Higher Education.

Paper main body. There was held a survey of students of domestic Institutions of higher education with the purpose to update the content of the information and analytical basis for identifying the directions for improvement of the content and practice of public administration mechanisms ensuring the higher education quality. 542 respondents,

mainly from the Eastern Ukraine's Institutions of Higher Education, took part in the survey. The focus of one of the questionnaire's questions was focused on finding out the opinion of students about the importance of certain determinants of the higher education quality. The results of the analysis of respondents' answers have made such an hierarchy of determinants of higher education quality: material and technical support of the educational process (26%); accordance of the curriculum content and teaching methods to the requirements of time and demand of the labour market (21%); the level of internationalization of educational activities (18%); characteristics of scientific and pedagogical staff (18%); links between the Institution of higher education and with the real sector of the economy (17%). Each one of these determinants should find its reflection in a particular area of public policy in the sphere of higher education.

Conclusions of the research. Based on the analysis of the survey of students, we have determined the following main conclusions.

1. The development of the material and technical base of the Institution of higher education can be achieved through the implementation of the principles of potential of economic and financial autonomy of the Institution of higher education. Increasing the level of financial autonomy of the state-owned Universities can be implemented in the context of reducing the powers of the State Treasury Service of Ukraine in the administration of financial resources of the Institutions of higher education. The paradigm of financial provision of higher education by the state system over financing of Institutions of higher education and financing educational services should be changed.

2. Standards of Licensed conditions of educational activities implementation, as well as the Regulations of accreditation of educational programs should be improved by changing the content of their individual wording, to be more direct: contents p. 27 and p. 30 License conditions must be appealed to the importance of practical experience of the project team members and those scientific and pedagogical workers, who involved to the teaching; content of the criteria № 2 and №4 Positions on the accreditation of educational programs should focused on the need for accordance between the education programs ,its teaching methods, time requirements and demand of the labour market.

Key words: the higher education quality; survey of students; improvement of the mechanisms of public administration over providing of higher education quality.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Актуалізація питання університетської освіти, з огляду на її неабияку значущість для забезпечення добробуту, як безпосередньо для особи яка її здобула, так і для держави в цілому, все далі частіше набуває своєї популярності у вітчизняному науковому дискурсі. Така зацікавленість науковців питаннями розвитку університетської освіти, принаймні у межах науки публічного управління, обумовлена перш за все існуванням запиту з боку суспільства на підви-

щення ефективності функціонування системи вищої освіти. З одного боку, Україна є лідером серед країн Європи не лише за часткою бюджету яка спрямовується на фінансування розвитку вищої освіти (за дослідженнями В.Є. Бахрушина частка бюджетних витрат на вищу освіту в Україні значно перевищує відповідні витрати в таких країнах як Австрія, Великобританія, Італія, Фінляндія, Франція, Швеція тощо [1], а у тому числі і за рівнем фінансуванні витрат на функціонування та розвиток системи вищої освіти, з їх прив'язуванням до частки ВВП (підтверджено результатами моніторингу

Аналітичного центру CEDOS у межах проекту «Освіта в Україні» [2]). Приймаючи до уваги вище наведене можемо вести мову про існування певного протиріччя між рівнем фінансування вищої освіти, а також кількістю осіб які її здобули та отриманим державною ефектом – неконкурентною за результатами оцінювання міжнародних моніторингових місій якістю вищої освіти в Україні, а також не достатньо високим рівнем розвитку продуктивних сил. Іншими словами, виникає питання, з одного боку, про ефективність використання системою вищої освіти отриманих від держави на свій розвиток коштів (ефективність виконання державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою), а з іншого – про її здатність продукувати якісні продукти (знання, інновації тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми і на які спирається автор. Дослідження проблематики якості вищої освіти традиційно позиціонує у межах кола наукової уваги педагогічної наукової думки. Разом з тим, слід розуміти, що відповідна проблематика не є прерогативою виключно педагогічної наукової думки, адже цей феномен є продуктом функціонування системи вищої освіти та результатом реалізації державної політики у сфері вищої освіти. З огляду на цей факт, відповідна категорія не лише може і повинна розглядатись через призму державно управлінської науки, адже згадані вище феномени (система вищої освіти та державна політика) перебувають у межах її компетенції.

Серед останніх наукових робіт відповідного змістовного спрямування слід звернути увагу на доробки В.М. Бабаєва та В.П. Садкового (визначено потенціали методу опитування студентів в системі моніторин-

гу державою якості вищої освіти) [3], Н.Г. Батечко (розглянуто зміст категорії «якість вищої освіти» через призму синергії системного та синергетичного підходів) [4], С.М. Домбровської (проведено комплексний аналіз теоретико-методологічного підґрунтя щодо вирішення проблем державного управління інноваційними процесами в системі вищої освіти) [5], С.А. Калашнікової (розглянуто систему та структуру державного управління функціонуванням та розвитком вищої школи в США) [6], Г.П. Клімової (проведено аналіз складових якості вищої освіти, а саме: якість потенціалу вищої освіти, якість процесу вищої освіти та якість результату вищої освіти; розглянуто зміст основних підходів щодо забезпечення якості вищої освіти в Україні) [7], Т.О. Лукіної (розглянуто теорію та практику забезпечення якості освіти доросли) [8], С.В. Майбороди (обґрунтовано сутність та виявлено закономірності структурування, функціонування та еволюції державного управління вищою освітою) [9], Мороза В.М. (проведено аналіз змісту наукових підходів щодо тлумачення змісту феномену якості вищої освіти) [10], С.О. Шевченка (розкрито потенціали державно-громадського управління якістю вищої освіти) [11] та інших вчених. Окремі аспекти порушеної проблематики були розглянуті нами у межах попередньо оприлюднених наукових праць, а отже ця стаття є їх логічним продовженням [12, 13]. Не дивлячись на достатню увагу вчених до проблематики змісту та практики реалізації національної освітньої політики у сфері забезпечення якості вищої освіти, окремі її питання все ще залишаються відкритими для подальших наукових пошуків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Переваж-

на більшість виконаних у межах державно-управлінської наукової думки наукових пошуків була зосереджена на дослідженні теоретико-методологічного підґрунтя державного управління функціонуванням та розвитком сфери вищої освіти. Науковий дискурс містить чимало результатів наукових пошуків змістовне спрямування яких зосереджено на розв'язанні загальних проблем цілеспрямованого впливу держави на систему вищої освіти та вирішенні питань забезпечення реалізації державою своїх функцій у освітянській галузі. Суто теоретична спрямованість більшості з наукових досліджень не лише обумовила порушення принципів комплексності та системності розгляду питань державного управління якістю вищої освіти, а у тому числі і негативно позначилась на рівні розгляду предмету наукової уваги.

Проведений нами аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про брак у вітчизняній науковій думці тих з результатів наукових пошуків, отримання яких відбулось внаслідок використання вченими емпіричних методів наукового пізнання. Крім того, існуючи дослідження феномену якості вищої освіти розбудовуються, як правило, навколо так званих класичних (хрестоматійних) знань про предмет наукової уваги, залишаючи по за межами аналізу ті з його характеристик, які надаються окремими з суб'єктів відповідної системи та (або) її елементами. Приймаючи до уваги вище наведене, нами було прийнято рішення про необхідність дослідження феномену якості вищої освіти через призму поглядів безпосередніх її здобувачів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). За результатами аналізу думки студентів вітчизняних ЗВО з'ясувати значущість основних детермінант якості вищої освіти та запропонувати напрями вдосконалення

змісту деяких з механізмів державного управління забезпеченням якості освітньої діяльності та якості вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Серед методів наукового пізнання, використання яких забезпечує досягнення сформульованої вище мети, нами було обрано метод опитування. Наше вподобання щодо цього методу було обумовлено перш за все тим, що «опитування – найпоширеніший, найефективніший та найнадійніший метод збирання первинної соціологічної інформації. З його допомогою можна отримати до 90% усіх даних, особливо ті, які не відображені в документальних джерелах чи доступні прямому спостереженню» [14, с. 45]. Крім того, у межах соціологічної наукової думки саме опитування має найбільший потенціал для найбільш точного з'ясування думки відносно великої соціальної групи та отримання достовірних знань про соціум (окремих представників соціуму) та його (їх) настрої [15].

Організація та проведення опитування відбулось у межах авторського позагрантового проекту «Оцінка якості вищої освіти». Концепція реалізації проекту передбачала проведення опитування студентів вітчизняних та зарубіжних ЗВО, а також порівняння отриманих результатів. У якості співорганізаторів опитування за межами України прийняли участь Інститут міжнародної та порівняльної освіти Пекінського педагогічного університету (м. Пекін, Китай) та Балтійська Міжнародна Академія (м. Рига, Латвія). Після узгодження змісту анкети кожна з сторін організувала опитування студентів у країні розміщення свого головного кампусу та здійснила обмін отриманою інформацією з контрагентами для подальшого само-

стійного аналізу. Окремі з результатів аналізу відповідей китайських та латвійських студентів були нами оприлюднені у межах попередньо реалізованих напрямів наукових пошуків [16, 17, 18], а отже у межах цієї публікації ми зосередимось на аналізі думки вітчизняних студентів.

В опитуванні прийняли участь 542 респонденти віком від 18 до 35 років з Харківської, Полтавської, Сумської, а також підконтрольних Україні частин Донецької та Луганської областей. Нажаль, кількість залучених до опитування студентів, так само як і обмеженість території охоплення відповідним дослідженням, не дозволяють нам вести мову про його репрезентативність. Разом з тим, сформульовані за результатами аналізу відповідей респондентів узагальнення, не лише

можуть, а і повинні бути використані суб'єктами державної політики у сфері вищої освіти на рівні одного з джерел інформаційно-аналітичного забезпечення процедур прийняття управлінських рішень.

Серед питань анкети, які були запропоновані студентам для відповіді, були у тому числі і ті з них, зміст яких пов'язано з визначенням потужності впливу окремих факторів на якість вищої освіти та зі з'ясуванням їх ваги у межах підсумкової оцінки якості вищої освіти. Результати відповідей респондентів щодо потужності впливу окремих факторів на якість вищої освіти подано на рисунку 1.

За результатами аналізу змісту рисунку 1 можемо сформулювати такі основні узагальнення.

Рис. 1. Розподіл сили впливу окремих факторів на якість вищої освіти

По-перше, за оцінкою респондентів найбільш значущім (вагомим) фактором впливу на якість вищої освіти є рівень розвитку матеріально-технічного забезпечення навчального процесу. Вага цього фактору була оцінена

респондентами на рівні 26%. Домінування саме цього фактору над іншими стало певною несподіванкою для організаторів дослідження, адже отождоження якості вищої освіти з рівнем розвитку матеріально-технічної бази

ЗВО не завжди є вірним. Безумовно, цей фактор має певний вплив на якість вищої освіти, адже за умови певних абстрагувань може бути віднесений до системи трудових можливостей ЗВО, які розглядаються на рівні обов'язкової умови для проходження ним процедур ліцензування та акредитації. Разом з тим, з огляду на тлумачення змісту феномену якості вищої освіти через «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг» [19], матеріально-технічна база ЗВО, скоріше за все не може бути ідентифікована на рівні домінуючого фактору (відсутність прямого посилання у визначенні на матеріально-технічну базу ЗВО). Цікаво, що латвійські та китайські студенти, можливо саме з огляду на зміст подібного тлумачення феномену якості вищої освіти, оцінили значущість матеріально-технічної бази на найнижчому рівні серед запропонованих до вибору факторів. На нашу думку, високий рівень значущості матеріально-технічної бази в оцінках студентів вітчизняних ЗВО може бути пояснена через призму таких фактів: у межах психологічної наукової думки, потреби людини формуються під впливом усвідомлення дефіциту у наявності того чи іншого предмету або стану; вплив матеріально-технічної бази ЗВО на якість вищої освіти є об'єктивним явищем. Про існування прямої взаємозалежності між якістю вищої освіти та рівнем розвитку матеріально-технічної бази ЗВО, хоча безумовно й на опосередкованому рівні, може свідчити факт її ідентифікації на рівні одного з обов'язкових стандартів забезпечення якості вищої освіти. Відповідно до норм п. 1.6 Стандартів і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі ви-

щої освіти матеріально-технічна база ЗВО, у вигляді категорії «навчальні ресурси», позиціонує на рівні одного з основних стандартів. На думку авторів відповідного документу, система забезпечення ЗВО якості освітньої діяльності та якості вищої освіти повинна «мати відповідне фінансування для навчальної та викладацької діяльності, забезпечуючи адекватні та легкодоступні навчальні ресурси ... ці ресурси варіюються від фізичних ресурсів, таких як бібліотеки, навчальне устаткування та IT-інфраструктура, до людської підтримки у формі наставників, радників та інших консультантів» [20]. Крім того, слід звернути увагу на той факт, що розроблена Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО) форма Звіту (відомості) про самооцінювання освітньої програми, подання якої є обов'язковою процедурою у межах проходження акредитації освітньої програми, включає розділ «Освітнє середовище та матеріальні ресурси» [21]. Іншими словами, НАЗЯВО визначає матеріально-технічні ресурси ЗВО на рівні одного з основних інструментів забезпечення якості вищої освіти. Крім того, норми Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, також апелюють до значущості матеріально-технічної бази ЗВО в системі забезпечення його професійної діяльності. Серед таких норм законодавець визначає «Технологічні вимоги щодо забезпечення започаткування та провадження освітньої діяльності у сфері вищої та післядипломної освіти для осіб з вищою освітою» [22]. Отже, визначення студентами вітчизняних ЗВО матеріально-технічної бази ЗВО на рівні домінуючого фактору у забезпеченні якості вищої освіти може бути пояснено через незадовільний рівень її розвитку (суб'єктивний, або психологічний та об'єктивний аспекти), що

є підставою для подальшого вдосконалення змісту та практики реалізації відповідного напрямку державної політики у сфері вищої освіти.

По-друге, за оцінкою респондентів найменш значущими (вагомими) фактори впливу на якість вищої освіти є: зв'язки ЗВО з реальним сектором економіки (17%); рівень інтернаціоналізації вищої освіти (18%) та характеристика науково-педагогічних працівників конкретного ЗВО (18%). Не зупиняючись на аналізі кожного з цих факторів, значущість яких у межах підсумкової оцінки є більш ніж відчутною, звернемо увагу на той факт, що у своєму сумарному значенні (53%) їх вплив також може бути розглянутий на рівні певної домінанти. З одного боку, такий факт може бути поясненим через призму методики відбору авторами дослідження питань для включення до запропонованої для заповнення респондентами (студентами) анкети. Кожне з включених до анкети питань попередньо було обговорено під час інтерв'ю з найбільш мотивованими до участі у науковій роботі студентами (експертами). Під час інтерв'ю організатори дослідження виявили ті з проблемних питань (фокусів уваги), які на думку студентів є найбільш актуальними. Іншими словами, кожне з включених до анкети питань, а відповідно і варіантів відповіді на нього, було відібрано з декількох відносно рівноцінних за своїм значенням альтернатив. З іншого боку, вище наведені фактори, безумовно за певних обумовлень, можуть бути ідентифіковані на рівні окремих детермінант (характеристик) Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності, а саме:

- для фактору «зв'язки ЗВО з реальним сектором економіки» – норма Ліцензійних умов: забезпечення освітньої діяльності за спеціальністю «програмами і базами для проходжен-

ня практики» (найменування бази для проходження практики; інформація про наявність угод про проходження практики (номер, дата, строк дії) тощо);

- для фактору «рівень інтернаціоналізації вищої освіти» – норма Ліцензійних умов: наявність сторінки на офіційному веб-сайті ЗВО англійською мовою з інформацією про ЗВО (структура, ліцензії, сертифікати про акредитацію, освітні/освітньо-наукові програми, зразки документів про освіту тощо), правила прийому іноземців та осіб без громадянства, умови навчання та проживання іноземців та осіб без громадянства, контактна інформація; наявність у ЗВО структурного підрозділу по роботі з іноземцями та особами без громадянства тощо;

- для фактору «характеристики науково-педагогічних працівників конкретного ЗВО» – норма Ліцензійних умов: «кадрові вимоги щодо забезпечення провадження освітньої діяльності у сфері вищої та післядипломної освіти для осіб з вищою освітою» [22].

По-третє, на другому місці за силою свого впливу на якість вищої освіти студентами було визначено фактор відповідності змісту навчальних програм та методик викладання вимогам часу та попиту ринку праці (21%). Такий рівень уваги студентів до відповідного фактору не став несподіванкою для організаторів дослідження, адже під час інтерв'ю з експертами щодо фокусу уваги питань анкети, а відповідно і відповідей на них, ними було акцентовано увагу на необхідність перегляду змісту навчальних програм за напрямом адаптування їх змісту до запитів роботодавців та вимогам ринку праці. Експерти звернули увагу на так звану відірваність змісту університетських знань від тих знань, які у кінцевому випадку (дійсно) забезпечують не лише професійне ста-

новлення випускника ЗВО та зростання його авторитету у фаховому середовищі, а у тому числі і матеріальний добробут особистості. На нашу думку, питання відповідності змісту навчальних програм, так само як і методик його викладання, вимогам часу та очікуванням роботодавців є достатньо складним для вирішення, адже забезпечення кореляції між відповідними феноменами не позиціонує виключно у площині дій (компетенцій) ЗВО та (або) суб'єктів управління сферою вищої освіти. Таке наше припущення обумовлено перш за все тим, що вища освіта є не лише інструментом для забезпечення задоволення особистістю своїх духовних та матеріальних потреб, а у тому числі і механізмом передачі так званих знань поколінь. Скоріше за все, такі знання не завжди знайдуть попит з боку роботодавців, а отже їх трансформація у певні блага, перш за все матеріальні, є достатньо ускладненою. Тут ми можемо вести мову про виникнення своєрідного протиріччя між необхідністю (потребою) суспільства забезпечити передачу знань поколінь та бажанням здобувачів вищої освіти отримувати лише ті знання, які відповідають вимогам часу та попиту ринку праці.

Об'єктивно обумовлена невідповідність змісту навчальних програм та методик їх викладання вимогам часу, а також попиту на ринку праці, може бути пояснена через призму відсутності у офіційному тлумаченні категорії якості вищої освіти посилання на її здатність задовольняти певні потреби особистості. Стаття 1 Закону України «Про вищу освіту» подає категоріальний зміст дефініції якості вищої освіти через «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг» [19]. Цікаво, що попередня редакція цього

закону тлумачила відповідну категорію через «сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства» [23]. Таке визначення, на відміну від того яке є актуальним на цей час, містить пряме посилання на здатність якості вищої освіти задовольнити певні потреби особистості.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Приймаючи до уваги вище наведене можемо сформулювати такі основні висновки.

1. Кожна з визначених нами детермінант якості вищої освіти (характеристика науково-педагогічних працівників; матеріально-технічне забезпечення навчального процесу; відповідність змісту навчальних програм та методик викладання вимогам часу та попиту ринку праці; рівень інтернаціоналізації освітньої діяльності; зв'язки ЗВО з реальним сектором економіки) має свою частку компетенції у забезпеченні її підсумкового рівня, а отже може бути розглянута на рівні одного з безпосередніх об'єктів державного управління забезпеченням закладами вищої освіти якості освітньої діяльності. Вплив суб'єктів державного управління функціонуванням та розвитком сфери вищої освіти на кожну з визначених вище детермінант може забезпечити прогнозовану рефлексію системи забезпечення якості вищої освіти за бажаним вектором її трансформації.

2. Серед тих детермінант, вплив на які з боку суб'єктів державного управління сферою вищої освіти є найбільш ефективним, слід звернути увагу на детермінанти «матеріально-технічне забезпечення навчального процесу»

та «відповідність змісту навчальних програм та методик викладання вимогам часу та попиту ринку праці». Підвищення рівня розвитку матеріально-технічної бази ЗВО може бути забезпечено за рахунок реалізації ЗВО потенціалів принципу економічної автономії. Підвищення рівня фінансової автономії ЗВО державної форми власності, а відповідно і зміна системи фінансування їх професійної діяльності, може бути реалізовано в контексті зменшення повноважень Державної казначейської служби України в адмініструванні фінансових ресурсів ЗВО. Також слід змінити парадигму фінансового забезпечення державою системи вищої освіти з фінансування ЗВО на фінансування освітньої послуги, тобто об'єктом фінансування повинен стати не заклад (організація), а продукт її професійної діяльності. Крім того, ЗВО повинен отримати статус неприбуткової організації.

3. Зміст наведеного у Законі України «Про вищу освіту» визначення категорії «якість вищої освіти» не є досконалим за формою та таким яке повно відображає сутність та функції відповідного феномену. На нашу думку, категоріальний зміст дефініції якості вищої освіти повинен апелювати, з одного боку, до її здатності задовольняти духовні та матеріальні потреби людини, а з іншого – до її конкурентоспроможності. Зведення тлумачення категорії якості вищої освіти до відповідності здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей до стандартів вищої освіти, значно звужує її зміст. На нашу думку, під якістю вищої освіти слід розуміти збалансовану характеристику системи вищої освіти щодо її здатності забезпечувати ефективну підготовку конкурентоспроможних фахівців, рівень реальних професійних та загальнолюдських якостей яких, відповідає, з одного боку

нормативним вимогам національних та міжнародних стандартів, а з іншого, забезпечує задоволення особистості, держави та суспільства отриманим результатом, як в контексті його економічної складової, так і з огляду на соціальну значущість [24].

4. Система акредитації освітніх програм, в частині визначення основних критеріїв оцінювання якості освітньої програми (Додаток до Положення про акредитацію освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти [25]) може бути удосконалена за рахунок включення до їх змісту таких норм:

- критерій 2 «Структура та зміст освітньої програми»: в частині п. 3 повинен бути доповнений посиланням на відповідність освітньої програми та методики її викладання вимогам часу та попиту ринку праці; в частині п. 7 повинен бути доповнений посиланням на необхідність врахування у змісті освітньої програми тенденцій розвитку галузі;

- критерій 4 «Навчання і викладання за освітньою програмою»: в частині п. 3 повинен бути доповнений посиланням на забезпечення ЗВО поєднання навчання за спеціальністю з практичною діяльністю у межах реального сектору економіки.

5. Визначені у межах Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності [22] норми щодо необхідності забезпечення ЗВО наявності практичної складової у межах реалізації своїх функцій з надання освітніх послуг, потребують на вдосконалення. Серед можливих напрямів вдосконалення змісту окремих норм, на нашу думку, можуть бути такі з них:

- п. 27 Ліцензійних умов (вимоги до членів проектної групи) повинен бути доповнений нормою про обов'язковість включення до проектної групи представників зовнішніх по відно-

шенню до ЗВО стейкхолдерів (представники професійних об'єднань за спеціальністю, роботодавців, зовнішніх партнерів ЗВО тощо), а також нормою про наявність у керівника проектної групи, або принаймні у двох з її членів, досвіду практичної роботи за відповідною спеціальністю не менше п'яти років;

- п. 30 Ліцензійних умов (Види і результати професійної діяльності особи за спеціальністю, яка застосовується до визнання кваліфікації, відповідної спеціальності) повинен бути доповнений нормою про обов'язковість наявності фахового стажу за спеціальністю у тих осіб, які залучаються до викладання у межах реалізації ЗВО бакалаврських та магістерських робіт. Існуюча норма щодо пункту так званої наукової активності викладача «досвід практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років» (підпункт 17 п. 30) не вирішує проблематики залучення практиків до викладання в системі вищої освіти. Відповідно до існуючих норм п. 30 Ліцензійних умов, умовна вага досвіду практичної роботи за спеціальністю протягом понад п'ять років дорівнюється за своєю значущістю наявності п'яти «науково-популярних та/або консультаційних (дорадчих) та/або дискусійних публікацій з наукової або професійної тематики» (підпункт 15 п. 30 Ліцензійних умов). Іншими словами, наявність оприлюднених п'яти тез доповідей за результатами роботи науково-комунікативних заходів умовно прирівнюється до п'яти років фахової професійної діяльності.

Вище наведені висновки не вичерпують більшості з питань проблематики з'ясування змісту феномену якості вищої освіти, а також компетенції інституту держави у її забезпеченні. Найбільш перспективними з відповідних за змістом напрямів в організації наукових пошуків на нашу думку

є ті з них, фокус наукової уваги яких зосереджено на питаннях з'ясування рівня впливу тих чи інших факторів (показників) якості вищої освіти на її підсумковий рівень. Крім того, на увагу дослідників заслуговують питання ефективності використання механізмів державного управління забезпеченням якості функціонування та розвитку системи вищої освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бахрушин В.Є. Українська освіта у європейському вимірі: деякі дані [електронний ресурс] / В.Є. Бахрушин // Освітня політика: портал громадських експертів. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/tsifri-i-fakti/668-ukrajinska-osvita-u-evropejskomu-vimiri-deyaki-dani>

2. Освіта в Україні [електронний ресурс] / Аналіз політик // Аналітичний центр CEDOS. – Режим доступу: https://cedos.org.ua/data/pdfs/osvita_ua_250416_updated.pdf

3. Онлайн опитування студентів у системі забезпечення якості вищої освіти [електронний ресурс] / В.М. Мороз, В.П. Садковий, В.М. Бабав, С.А. Мороз // Інформаційні технології та засоби навчання. – 2018. – №6. – Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2415>

4. Батечко Н.Г. Якість вищої освіти в контексті синергії наукових підходів / Н.Г. Батечко // Неперервна професійна освіта: теорія і практика (Серія: педагогічні науки). – 2017. – №3-4 (52-53). – С. 12–19.

5. Домбровська С.М. Державне управління вищою освітою в умовах трансформаційних змін : монографія / С.М. Домбровська. – Х. : Вид-во «Оберіг», 2009. – 176 с.

6. Калашнікова С.А. Управління державним сектором вищої освіти в США: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.05. «Галузеве управління: управління освітою» / С.А. Калашнікова. – Київ, 1999. – 20 с.

7. Клімова Г.П. Забезпечення якості вищої освіти як пріоритетна детермінанта становлення інноваційного суспільства в Україні / Г.П. Клімова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2017. – № 2 (33). – С. 65–73.
8. Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози: колективна монографія / (Василюк А., Діденко Н., Лукіна Т. та ін.); за ред. А. Василюк, А. Стоговського. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017. – 248 с.
9. Майборода С.В. Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917-1959 рр.) автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. упр.: спец. 25.00.01. «Теорія та історія державного управління» / С.В. Майборода. – Київ, 2002. – 20 с.
10. Мороз В.М. Зміст дефініції «якість вищої освіти» в контексті наукових поглядів представників східноєвропейських наукових шкіл / В.М. Мороз, С.А. Мороз // Теорія і практика управління соціальними системами – 2017. – №2. – С. 58–71.
11. Шевченко С.О. Державно-громадське управління якістю вищої освіти в Україні: теоретико-методологічні засади та механізми практичної реалізації : монографія / С.О. Шевченко. – Дніпропетровськ : НГУ, ДРІДУ НАДУ, 2011. – 290 с.
12. Мороз С. А. Державне управління та університетська автономія в системі розвитку трудового потенціалу вищого навчального закладу / С. А. Мороз // Вісник НУЦЗУ (Серія «Державне управління»). – 2016. – Вип. 1 (4). – С. 18–26.
13. Мороз С.А. Досвід Китаю у забезпеченні розвитку галузі освіти як підґрунтя для вдосконалення механізмів державного управління якістю вищої освіти України / С.А. Мороз // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – №9. – С. 70–77.
14. Яремчук С.С. Соціологія: навч. посібник / С.С. Яремчук. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 240 с.
15. Moser C.A. Survey Methods in Social Investigation / C.A. Moser, G. Kalton. – London: Routledge, 2017. – 576 p.
16. Детермінанти качества высшего образования: значимость и сила влияния (по результатам экспертного оценивания студентов Балтийской Международной Академии, Латвия) / (Мороз С.А., Бука И.С., Мороз В.М., Грень Л.Н.) // Научно-методический журнал КазНПУ «Педагогика и психология». – 2019. – №1. – С. 74–80.
17. Оцінювання якості вищої освіти студентами як елемент системи державного контролю за якістю надання освітніх послуг закладами вищої освіти (на прикладі опитування студентів Балтійської Міжнародної Академії, Латвія) / (Мороз С.А., Бука І.С., Бука С.А., Мороз В.М. // Вісник НУЦЗУ (Серія «Державне управління») – 2018. – Вип. 2 (9). – С. 282–295.
18. Мороз С.А. Відповідність університетських знань вимогам ринку праці: аналіз думки студентів з Китаю / С.А. Мороз // Вісник післядипломної освіти (Серія «Управління та адміністрування»). – 2019. – №8 (37). – С. 46–70.
19. Про вищу освіту. Закон України від 01.07.2014 р. № 1 556-VII. Офіційний вісник України. 2014. № 63. С. 7–14.
20. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG) / (авт. тексту Європейська асоціація забезпечення якості вищої освіти). – К.: ТОВ «ІС», 2015. – 32 с.
21. Звіт (відомості) про самооцінювання освітньої програми [електронний ресурс] / Акредитація // Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. – Режим доступу: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/ЗВІТ_ВІДОМОСТІ_ПРО-САМООЦІНЮВАННЯ-ОСВІТ-НЬОЇ-ПРОГРАМИ.pdf
22. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності / Постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1187 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 7. – С. 23–25.

23. Про вищу освіту. Закон України від 17.01.2002 № 2984-III. Офіційний вісник України. 2002. № 20. Ст. 134.

24. Мороз С.А. Зміст дефініції «якість вищої освіти» в контексті наукових поглядів представників східноєвропейських наукових шкіл / С.А. Мороз, В.М. Мороз // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія – 2017. – №2. – С. 58–71.

25. Критерії оцінювання якості освітньої програми [електронний ресурс] / Акредитація // Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. – Режим доступу: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/Критерії.pdf>

REFERENCES:

1. Bakhrushyn, V.Ie. (2016). *Ukrainska osvita u yevropeiskomu vymiri: deiaki dani* [Ukrainian education in the European dimension: some data]. *Osvitnia polityka: portal hromadskykh ekspertiv – Educational policy: a portal of public experts*. Retrieved from: <http://education-ua.org/ua/tsifri-i-fakti/668-ukrajinska-osvita-u-evropejskomu-vimiri-deyaki-dani> [in Ukrainian].

2. Analychnyi tsentr CEDOS (2016). *Osvita v Ukraini* [Osvita v Ukraini] *Analiz polityk – Political analysis*. Retrieved from: https://cedos.org.ua/data/pdfs/osvitaua_250416_updated.pdf [in Ukrainian].

3. Moroz, V.M., Sadkovyi, V.P., Babaiev, V.M. & Moroz, S.A. (2018) *Onlain opytuvannia studentiv u systemi zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity* [Online survey of students in the quality assurance system of higher education] *Informatsiini tekhnologii ta zasoby navchannia. – Information technology and teaching aids*, 6. Retrieved from: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2415> [in Ukrainian].

4. Batechko, N.H. (2017). *Yakist vyshchoi osvity v konteksti synerhii naukovykh pidkhodiv* [Quality of higher education in the context of synergy of scientific approaches]

Neperervna profesiina osvita: teoriia i praktyka (Seria: pedahohichni nauky) – Continuing Professional Education: Theory and Practice (Series: Pedagogical Sciences), 3-4 (52-53), 12–19 [in Ukrainian].

5. Dombrovska, S.M. (2009). *Derzhavne upravlinnia vyshchoiu osvitoiu v umovakh transformatsiinykh zmin : monohrafiia [Public Administration of Higher Education in the Context of Transformational Change: A Monograph]* Kh. : Vyd-vo «Oberih» [in Ukrainian].

6. Kalashnikova, S.A. (1999). *Upravlinnia derzhavnym sektorom vyshchoi osvity v SSHa [Public Sector Governance in the United States] Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Klimova, H.P. (2017). *Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity yak priorityetna determinanta stanovlennia innovatsiinoho suspilstva v Ukraini* [Quality Assurance in Higher Education as a Priority Determinant of the Innovative Society in Ukraine] *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*. – *Bulletin of the National University «Yaroslav the Wise Law Academy of Ukraine»*, 2 (33), 65–73 [in Ukrainian].

8. Vasyliuk, A., Didenko, N., & Lukina, T. (2017). *Osvita doroslykh u perspektyvi zmin: innovatsii, tekhnologii, prohozy: kolektyvna monohrafiia* [Adult education in the perspective of change: innovations, technologies, forecasts: a collective monograph] *Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M. – Nizhin: Publisher of PP Lysenko MM* [in Ukrainian].

9. Maiboroda, S.V. (2002). *Derzhavne upravlinnia vyshchoiu osvitoiu v Ukraini: struktura, funktsii, tendentsii rozvytku (1917-1959 rr.)* [Public Administration of Higher Education in Ukraine: Structure, Functions, Trends of Development (1917-1959)] *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].

10. Moroz, V.M. & Moroz, S.A. (2017). *Zmist definitsii «iakist vyshchoi osvity» v konteksti naukovykh pohliadiv predstavnykiv skhidnoievropeiskykh naukovykh shkyl*

[The content of the definition of «quality of higher education» in the context of the scientific views of representatives of Eastern European scientific schools] *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy – Theory and practice of social systems management*, 2, 58–71 [in Ukrainian].

11. Shevchenko, S.O. (2011). Derzhavno-hromadske upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity v Ukraini: teoretyko-metodolohichni zasady ta mekhanizmy praktychnoi realizatsii : monohrafiia [Public-public quality management of higher education in Ukraine: theoretical and methodological foundations and mechanisms of practical implementation: monograph] *Dnipropetrovsk : NHU, DRIDU NADU – Dnepropetrovsk: NSU, DRIDU NADU* [in Ukrainian].

12. Moroz, S. A. (2016). Derzhavne upravlinnia ta universytetska avtonomiia v systemi rozvytku trudovoho potentsialu vyshchoho navchalnogo zakladu [Public Administration and University Autonomy in the System of Development of Labor Potential of Higher Educational Institution]. *Visnyk NUTsZU (Seriiia «Derzhavne upravlinnia») – Bulletin of NUTSU (Public Administration Series)*, 1 (4), 18–26 [in Ukrainian].

13. Moroz, S.A. (2019). Dosvid Kytai u zabezpechenni rozvytku haluzi osvity yak pidgruntia dlia vdoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia yakistiu vyshchoi osvity Ukrainy [China's experience in securing the development of the education sector as a basis for improving the quality management mechanisms of higher education in Ukraine] *Investytsii: praktyka ta dosvid. – Investments: Practice and Experience*, 9, 70–77 [in Ukrainian].

14. Yaremchuk, S.S. (2015). *Sotsiolohiia: navch. posibnyk [Sociology: Educ. manual]* Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t – Chernivtsi: Chernivtsi Nat. Univ. [in Ukrainian]

15. Moser C.A. (2017). *Survey Methods in Social Investigation*. London: Routledge.

16. Moroz, S.A., Buka, Y.S., Moroz, V.M., & Hren, L.N. (2019). Determynanty

kachestva vyssheho obrazovanyia: znachymost y syly vliianyia (po rezultatam ekspertnoho otsenyvanyia studentov Baltyskoi Mezhdunarodnoi Akademii, Latvii) [Determinants of Higher Education Quality: Significance and Power of Influence (According to the Expert Evaluation of Students of the Baltic International Academy, Latvia)]. *Nauchno-metodycheskyi zhurnal KazNPU «Pedahohyka y psykhohohyia» – Visnyk NUTsZU (Seriiia «Derzhavne upravlinnia»)*, 1, 74–80 [in Ukrainian].

17. Moroz, S.A., Buka, I.S., Buka, S.A., & Moroz, V.M. (2018). Otsiniuvannia yakosti vyshchoi osvity studentamy yak element systemy derzhavnoho kontroliu za yakistiu nadannia osvitnikh posluh zakladamy vyshchoi osvity (na prykladi opytuvannia studentiv Baltyskoi Mizhnarodnoi Akademii, Latvii) [Assessing the quality of higher education by students as an element of the system of state control over the quality of the provision of educational services to institutions of higher education (on the example of a survey of students of the Baltic International Academy, Latvia)]. *Visnyk NUTsZU (Seriiia «Derzhavne upravlinnia») – Bulletin of the National Academy of Sciences and Arts (Series «Public Administration»)*, 2 (9), 282–295 [in Ukrainian].

18. Moroz, S.A. (2019). Vidpovidnist universytetskykh znan vymoham rynku pratsi: analiz dumky studentiv z Kytaiu [Compliance of University Knowledge with Labor Market Requirements: An Analysis of Chinese Students' Opinion]. *Visnyk pisladyplomnoi osvity (Seriiia «Upravlinnia ta administruvannia») – Bulletin of postgraduate education (Series «Management and Administration»)*, 8 (37), 46–70 [in Ukrainian].

19. Pro vyshchu osvitu. Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1 556-VII [About higher education. Law of Ukraine dated 01.07.2014 No. 1 556-VII] *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 63, 7–14 [in Ukrainian].

20. Standarty i rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakosti v Yevropeiskomu

prostori vyshchoi osvity (ESG) [Standards and recommendations for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG)] (2015) (avt. tekstu Yevropeiska asotsiatsiia zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity), K.: TOV «TsS» [in Ukrainian].

21. Zvit (vidomosti) pro samootsiniuvannia osvitnoi prohramy [Educational self-assessment report] (2019) Akredytatsiia. Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity – Accreditation. National Agency for Higher Education Quality Assurance. Retrieved from: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/ZVIT_VIDOMOSTI_PRO-SAMOOTsINuVANNIa-OSVITNOI-PROHRAMY.pdf [in Ukrainian].

22. Litsenziini umovy provadzhennia osvitnoi diialnosti [Licensing Conditions for Educational Activities] (2016) Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2015 r. № 1187. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. – Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 30, 2015 No. 1187. Official Bulletin of Ukraine, 7, 23–25 [in Ukrainian].

23. Pro vyshchu osvitu. Zakon Ukrainy vid 17.01.2002 № 2984-III [About higher

education. Law of Ukraine of January 17, 2002 No. 2984-III] (2002) *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 20, 134 [in Ukrainian].

24. Moroz, S.A. & Moroz, V.M. (2017). Zmist definitsii «iakist vyshchoi osvity» v konteksti naukovykh pohliadiv predstavnykiv skhidnoievropeiskykh naukovykh shkil [The content of the definition of «quality of higher education» in the context of the scientific views of representatives of Eastern European scientific schools]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymi systemamy: filozofia, psykholohiia, pedahohika, sotsiolohiia – Theory and practice of social systems management: philosophy, psychology, pedagogy, sociology*, 2, 58–71 [in Ukrainian].

25. Kryterii otsiniuvannia yakosti osvitnoi prohramy [Criteria for evaluating the quality of the educational program]. *Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity – National Agency for Quality Assurance in Higher Education*. Retrieved from: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2019/09/Kryterii.pdf> [in Ukrainian]